

to remove all of his organic Ukrainian style, leaving only what could be embedded in the ideological discourse of the day. The alarming symptoms of the destruction of the Ukrainian world, persistent attempts to plant a new lifestyle, and a new system of «values» have been documented.

The cycle of works of O. Slisarenko is an interesting example of how a burlesque pastiche from just a game with prototext transforms into a complex intertextual structure with a deeply veiled subtext. The parodist not only sneers from the creative (pseudo-creative) instructions of the mentioned literature organisations, their primitivism, but also from their attempts to rewrite the classics in accordance with new social needs.

Key concepts: *T. Shevchenko, O. Slisarenko, Ukrainian literature of the 1920s, reception, pastish, Pluh, Molodniak, VUSPP*

Одержано редакцією – 5.03.2019 р.
Прийнято до публікації – 13.05.2019 р.

УДК 821.161.2 «19»В.Щурат 7.07:821.161.2–1/– 9 «18» Т.Шевченко

Надія ЛАЩИК
Віра БАЛАНЮК

ШЕВЧЕНКІАНА В ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНОМУ ДОРОбКУ ВАСИЛЯ ЩУРАТА

У статті подано загальний огляд праць Василя Щурата про творчість Тараса Шевченка, наведено інтерпретацію окремих статей дослідника, запропоновано поділ статей на тематичні цикли. Розглянуті ґрунтовні праці В. Щурата, присвячені проблемам: «Шевченко і поляки», «Шевченко і Галичина», біографічна Шевченкіана тощо. Це дає змогу побачити феномен Т. Шевченка, актуалізувати деякі маловідомі та забуті факти з життя та творчості Кобзаря, що відтак розширить обрії

осягнення феномена поета в національному літературознавстві, продовжить актуальність Шевченкового слова.

Ключові слова: Василь Щурат, Тарас Шевченко, шевченкознавство, студії, реценція, Біблія, українсько-польські взаємини.

Постановка проблеми. Минувшина завжди сприймається нами крізь призму уявлень, образів та ідей, які постають під впливом багатьох факторів, обставин і передумов. Сприйняття історичної особистості зазвичай вирізняється надзвичайною складністю та суперечністю. Зокрема особа та творчий доробок Тараса Шевченка як об'єкт вивчення приваблювали і приваблюють багатьох дослідників і мислителів із різними поглядами, світобаченнями, науковими інтенціями, інтелектуальними та культурними вподобаннями тощо. Поет, критик, літературознавець Василь Щурат на початку минулого століття відзначав, що інтелектуальна широчінь і багатоплановість творчої спадщини Великого Кобзаря дозволяла «богохульникам дошукуватись в Шевченковій поезії богохульств, раціоналістам – раціоналізму, а всяким іншим спеціалістам – знову чого іншого...». Потребує дослідження зацікавленість та дослідницькі устремління, варіативність візій, підходів та оцінок, відмінних концепцій і потрактувань видатного галичанина В. Щурата на теренах шевченкознавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У численних виданнях спадщина Великого Кобзаря розглядається як невичерпна скарбниця з обсягу колективного досвіду нації та засадничих джерел української духовності й культури. Нині до формування традиційних запитів щодо спадщини Т. Шевченка долучилися й постмодерністські віяння, котрі нав'язують масштабні ревізії звичних вимірів його біографії та поетичної творчості.

Протягом останніх років в Україні видають велику кількість книг, де згадується ім'я Т. Шевченка. Цікавою є літературо-дослідницька робота А. Содомори «Шевченків садок і Франкове поле». Автор подає Шевченка у трьох іпостасях: поетом, художником і музикантом.

У монографії Р. Харчук «Історична пам'ять Т. Г. Шевченка. Спроба реконструкції» розглянуто формування поглядів Т. Г. Шевченка на події української історії та історичних діячів, із нею пов'язаних, крізь призму історичної літератури, з якою був обізнаний поет. Автор аргументовано доводить, що у митця не було єдиного визначального історичного джерела, спостерігається змішання фольклорних та історичних джерел.

М. Сумцов у «Шевченкознавчих студіях» подає літературознавчі та компаративні аспекти творчості Т. Шевченка, розкриває особливості релігійності в творчості Кобзаря.

Письменницька й особиста доля Т. Шевченка, його світоглядні та художні шукання, індивідуальна психологія розглядаються у порівняльно-літературознавчій студії Є. К. Нахліка «Доля – Los – Судьба: Шевченко і польські та російські романтики». Простежуються питання перцепції та рецепції, інтертекстуальні зв'язки, типологічні подібності й відмінності, мистецька самотність поетів: Шевченка, Міцкевича, Пушкіна.

А. І. Скоць у дослідженні «Шевченкознавчі студії: Декалог» аналізує Шевченків тайнопис, його поетику умовчань, емоційно-психологічні паузи, апосіопези в «Кобзарі» та знамениті Шевченкові образи-символи – Співця, Кобзаря, Слова, Волі, Дніпра.

Мета статті полягає у висвітленні шевченкіани у літературно-критичному доробку Василя Щурата.

Виклад основного матеріалу. Василь Щурат (1871-1948) здобув широке визнання в Україні та за її межами не тільки як майстер поетичної форми, фольклорист і літературознавець, а й як перекладач, історик літератури, відомий педагог і видатний громадський діяч кінця ХІХ – першої половини ХХ століття. До історії української літературної думки він увійшов передовсім як дослідник феномена Т.Г.Шевченка, вибудував власну концепцію розуміння творчості Кобзаря. Необхідно актуалізувати деякі найважливіші й найцікавіші студії критика про Т. Шевченка, що дасть можливість по-

множити й розширити обрії осягнення феномена поета в національному літературознавстві.

Сучасник В. Щурата, знаний культурний діяч М. Струтинський назвав дослідника культурником, «якого цікавлять моменти підйому і занепаду в нашому минулому, яскраві індивідуальності та їхня роль у змаганні нації, проблеми духовної культури та секрети української мови. Завдяки його працям вперше в живому світлі стають перед нами постаті, як Шевченко, Куліш, багато письменників та діячів, що відіграли в нашому житті чим-небудь помітну роль» [1, с. 2].

З часу смерті Тараса Шевченка в Галичині запанував культ українського поета ХІХ століття, це дало поштовх новим проблемним дослідженням. Впливові літературознавці другої половини ХІХ ст. В. Барвінський, О. Огоновський, О. Партицький, поділяючи погляди українофілів та народовців, визнають поета речником мудрості, представником і оспівувачем козацької слави, поборником української волі та незалежності, адже саме геніальні поетові рядки увібрали в себе милозвучну красу української мови, багату українську культуру.

У 70-90-х роках ХІХ ст. виникла ситуація, у якій, за словами І. Франка, кожен повертав Шевченка так, як йому було потрібно, зважаючи на те, перед ким говорилося про українського поета. Вперше проти бездумного культу Шевченка виступив М. Драгоманов. Він наполягав на критичному аналізі творів Т. Шевченка. У праці «Шевченко, українофіли і соціалізм» (1878) автор окреслив коло завдань для нової шевченкознавчої науки найближчого часу.

На теренах Галичини Іван Франко став відомим шевченкознавцем ХІХ століття. Крім ґрунтовного наукового аналізу «Гайдамак», «Сну», «Марії», «Кавказу», «Тополі», «Перебенді», «Наймички» Шевченка, І. Франко дав блискучу інтерпретацію глибин кобзарєвої поезії у трактаті «Із секретів поетичної творчості».

Натхнений участю у слов'янських семінарах відомих славістів В. Ягіча, В. Вондрака, Ф. Пастрнека у Віденському університеті ще у 1892–1893 роках, Василь Щурат надрукував першу аналітичну працю «Замітки до поеми Тараса

Шевченка «Чернець» (1894) у львівському журналі «Житє і слово», одержавши схвальну оцінку І. Франка. Одразу ж після цього В. Щурат долучається до бурхливої літературної атмосфери Львова.

Василь Щурат, аналізуючи поему Т. Шевченка «Чернець» з її головним героєм С. Палієм, стверджує, що окремі сцени запозичено тут із твору Пантелеймона Куліша «Чорна рада». Визнаючи, що роман П. Куліша окремо був опублікований пізніше Шевченкової поеми, В. Щурат все ж міркує, що Т. Шевченко міг ознайомитися з текстом П. Куліша раніше, ще до свого арешту, коли той був надрукований в «Современнику». До того ж, на думку критика, Т. Шевченко присвятив свою поему саме П. Кулішеві. Важко погодитися з таким тлумаченням, адже формальна подібність деяких епізодів поеми й роману ще не дає змоги говорити про запозичення. Тим паче, що, за висловленням самого В. Щурата, Т. Шевченко зацікавився історичною особою Семена Палія ще задовго до написання своєї поеми, 1844 року, коли опублікував свою «Живописну Україну», у проспекті якої серед картин згадується також «Семен Палій в Сибіру». Радше, П. Куліш «піддавався» впливам Т. Шевченка, наслідуючи поета не лише тематично, але й переймаючи його строфічну будову вірша, ритмомелодіку, про що особливо свідчать поетичні збірки пізнього П. Куліша. Окрім того, постать Семена Палія в автора історичного роману несе зовсім інше змістове й художнє навантаження, ніж у творця поеми. У романі образ козака є другорядним, тоді як Т. Шевченко глибше розробляє концепцію свого героя. Подібні «приписування» з боку критика запозичень та намагання будь-що відшукати в реальності чи у творчості іншого письменника прототип того чи іншого героя, позбавляють автора його власної ідеї, лету творчої фантазії, що відтак не додає мистецької вартості його творам. Про це, можливо, знав Тарас Шевченко. Не міг не знати цього й сам Василь Щурат.

Літературознавча спадщина В. Щурата базується на власних сформованих позиціях, вироблених завдяки глибокому вивченню всіх сторін українського національного

життя, пізнанню християнської релігії і Святого письма, кращих надбань української та світової культур, враховує традиції культурно-історичної, філологічної та порівняльно-історичної шкіл у літературознавстві.

Дослідженню творчості Кобзаря В. Щурат присвятив сорок шість літературно-критичних праць, наукових розвідок та оглядів (чверть з них досі не опублікована і зберігається лише в архівах), зробив три переклади Шевченкових поем із російської мови на українську («Сліпа», «Микита Гайдай», «Поминки»), одну віршову фантазію («Пам'яті Тараса Шевченка»). В. Щурат очолював певний час Наукове товариство імені Шевченка у Львові, керував його науковою діяльністю, у царині шевченкознавства в тому числі, часто був учасником та організатором літературних вечорів, присвячених Тарасові Шевченкові.

В. Щурата вважають одним із основоположників наукових студій про Тараса Шевченка. Саме йому належить нарис програми розвитку шевченкознавчої науки початку ХХ ст., який він подав в одній зі статей, акцентуючи увагу на: бібліографії писань Т. Шевченка; критичній біографії поета; національно-політичних, релігійних, філософських поглядах Т. Шевченка; аналізі поодиноких творів; верифікації; інтерпретації Шевченкових писань (естетика, психологія, народна пісня та історія митця, ритміка, етнографія, персонажі і мотиви, романтичні набутки, духовна лірика, слов'янофільство тощо); перекладах творів Т. Шевченка; мові Т. Шевченка; ролі поета в національно-політичному відродженні України. Планування видання творів Т. Шевченка, це мало бути свідченням тогочасного наукового рівня шевченкознавства.

Статті В. Щурата про Т. Шевченка можна умовно поділити на певні тематичні цикли: біографічна Шевченкіана, «Шевченко і поляки», «Шевченко і Галичина», текстологічні причинки, інтерпретація текстів поета.

Ставлення Шевченка до поляків – своїх сучасників і ставлення до Шевченка поляків більш пізніших часів були у полі зору видатного поета та літературознавця Василя Щурата.

Найґрунтовнішою розвідкою дослідника з цієї проблематики є «Шевченко і поляки. Основи взаємних зв'язків». Свої

статті автор писав на основі ґрунтовного вивчення першоджерел щодо характеристики суспільно-політичної й ідеологічної атмосфери епохи Шевченка, його близького оточення, зв'язків з багатьма польськими діячами та польською літературою. В. Щурат був переконаний, що джерела політичної безкомпромісності й антиімперської скерованості поетичної творчості Т. Шевченка мають не літературний, а суспільно-історичний характер. Він зазначає: «Спостерігаючи схожість думок у Шевченкових писаннях з думками в писаннях інших поетів, зачасто стверджували залежність поета від поета замість однакового в них обох улягання моді; за часто добачували поетичні впливи замість впливів життя» [6, с. 10].

Досліджуючи взаємини українського та польського визвольного рухів, В. Щурат докладно висвітлює ідейну боротьбу навколо національного питання в галицьких таємних політичних організаціях 1830-х років «Союз друзів народу» і «Співдружність польського народу», до яких належало чимало української студентської молоді. Студентство було прихильниками федеративного устрою майбутньої Польської республіки, який, на їх думку, запевнив би українським провінціям їх національний характер, наголошує на найрадикальнішій у той час соціальній програмі «Союзу вільних галичан» (лозунг «Аристократію в пень!»).

Розмірковуючи над феноменом Кобзаревого гнівного осуду суспільних основ «темного царства», В. Щурат формулює запитання: «Чи й Шевченкові суспільно-політичні думки, приписувані впливам польської поезії, не пливуть із того жерела, що й помисли Кирило-Методиївських братчиків, а в відповідній польській поезії являються йому вже як добре знайомі. Чи не уляг Шевченко впливам польських поетів головно наслідком того, що захопився раніше суспільно-політичними ідеями з оточення тих поетів» [6, с. 10].

Звичайно, такі висновки дослідника необхідно аналізувати, залучаючи велику кількість різноформатного історико-літературного фактажу, передовсім тогочасної польської періодики, що могла входити до численної Шевченкової лектури через її підпільне поширення серед мо-

лодих поляків – студентів Академії мистецтв. Зрештою, вивчаючи поеми «Кавказ» та «Сон», потрібно б зважити й на ймовірну можливість рецептивних вражень поета від публіцистичних праць активного діяча «Молодої Польщі» Яна Чинського, що друкував свої праці у французькому часописі «Північ» за січень-жовтень 1835 року. Окреслюючи першочергові завдання для польського революційного руху на європейських просторах, В. Щурат пише: «Захід Європи не знає, що то цар, що то бояри, не знає московської системи, не відчуває, якою небезпекою загрожує йому варварство і бута петербурзького кабінету. До нас належить виявити стан московських невольників, стан підбитих країв, відкрити збайдужілим народам, яка будучина жде їх, коли дозволять укоронованим Калмукам безкарно забирати що-раз нові краї, мордувати що-раз нові народи» [6, с. 16].

Все ж, використання публіцистичних текстів польського підпілля для вияснення еволюції політичних візій та державотворчого світогляду Т. Шевченка повинно супроводжуватися й розумінням того, що історико-суспільне становище України та Польщі на той час було принципово різними.

Праці В. Щурата про поширення серед польської громадськості відомостей про Шевченка («Шевченко в польській революційній притчі», «Перші польські голоси про Шевченка», «Варшавський учитель Шевченка») висвітлюють польську рецепцію українського поета, насичені фактами та висвітлюють деякі невідомі сторінки творчої біографії Т. Шевченка.

У розвідці «Варшавський учитель Шевченка» В. Щурат простежує вплив варшавського художника Франца Лямпі на поетичну творчість українського поета. Малярська майстерність та мистецьке бачення, зокрема картини розбурханого Чорного моря, які Ф. Лямпі малював дуже багато, а також сцени з лісовими й водяними русалками, образи Мадонни й жінки-матері, на думку В. Щурата, знайшли згодом відображення у Шевченковій творчості [5, с. 105].

Розвідки «Шевченко й Галичина», «До історії культу Шевченка в Галичині», «Перша оцінка Шевченка в Галичині», «Шевченко про Галичину в 1846 р.» присвячено проблемі

«Шевченко і Галичина». В. Щурат аналізує вплив творчості поета на тогочасні галицькі культурні кола. Цікавим є той факт, що перші замітки про творчість Т. Шевченка друкувалися спочатку в польських періодичних виданнях, а лише згодом у галицьких. Оцінка творчості поета в польській періодиці того часу значно глибша й ґрунтовніша, аніж оцінка галицьких літературних оглядів. Вона є свідченням того, що Т. Шевченка добре знали в польських поетичних кругах. «Причиною тому, – як пише В. Щурат, – було незнання національно-політичної поезії Шевченка, що могла бути знана тоді лиш з рукописів. Більше могли знати його поляки» [7, с. 31]. Пізнавальними також є причинки В. Щурата про подорож поета Волиню, Поділлям і Київщиною з метою змалювання пам'яток архітектури, у яких із-поміж іншого дослідник намагається з'ясувати, чи побував поет у Галичині під час виконання завдання комісії. В. Щурат вважає, що довідатися про Галичину Тарас Шевченко міг через М. Максимовича і з періодичних видань того часу, а також через київських поляків, які не могли не бути в тісних зв'язках з галицькими поляками [7, с. 202-203].

Біографія Т. Шевченка висвітлена у розвідках В. Щурата: «У Шевченка в Києві 1846 р.» (із публікацією перекладу спогадів Юліана Кенджицького, маловідомого польського поета, про історію його знайомства з Т. Шевченком, про зустрічі з М. Костомаровим, заснування Кирило-мефодіївського братства тощо), «З кола знайомих Шевченка», «Т. Шевченко і В. Аскоченський», а також велика кількість архівних матеріалів (різноманітні виписки та нотатки В. Щурата до майбутніх праць про Т. Шевченка).

У праці «Пояснення деяких Шевченкових висловів (Причинки до словаря Шевченкових писань)» критик вказує на хибні трактування Ю. Романчука, редактора львівського видання «Кобзаря», деяких слів поета, подає правильні контекстуальні варіанти.

У шевченкознавчому доробку В. Щурата є праці, що стосуються інтерпретації тих чи тих текстів поета, позначені оригінальними підходами до спадщини Кобзаря. Інтер-

претуючи поезію Т. Шевченка «У Бога за дверима лежала сокира» (1848 р.), В. Щурат подає градацію авторських образів-алегорій, які мають кілька рівнів трактування. Розглядаючи символізм Т. Шевченка, дослідник проектує деякі образи з вірша спочатку на життя автора, акцентуючи на невтраченій надії, яка ніколи не покидала Т. Шевченка, згодом – на життя киргизів, для яких святе дерево «сингал-агач» є об'явленням Бога на землі, і, нарешті, підносить образ-символ до світового «дерева життя», яке, на противагу спустошенню, байдужості, символізує життєдайність та сенс буття, до якого варто прагнути. Між рядками вірша, на думку В. Щурата, можна побачити й проекцію на національне життя українців. Якщо у киргизів, за свідченнями самого поета, це дерево є символом благополуччя, щастя, то в художньому творі воно набуває зовсім іншого авторського потрактування, а саме: символу надії. Киргизьку пустелю порівнює автор, на думку В. Щурата, зі спустошеною Україною, а самотнє дерево в степу – з єдиною надією, що не згасла у національній свідомості українців. Недарма у творі наявний образ сокири, яка стинає все на своєму шляху: «Коли пригадаємо собі Шевченкові настрої в перших роках заслання і ті моменти, що їх скріпили там, нам не трудно буде зрозуміти алегорію і зв'язок її з переживаннями поета. [...] Як бідні Кіргізи на святе дерево, так Шевченко на своїх однодумців на Україні покладає всю свою надію. Поема про кіргізьське святе дерево – се поема Шевченкової надії після національного погрому» [10, с. 19].

У одній із наступних статей «Шевченків «Іван Підкова» В. Щурат, проаналізувавши поему, у ідеалізації Запоріжжя поетом побачив великий образ громади, яка здатна і вміє панувати «завдяки зразковій дисципліні та слухняності, опертим на взаємному довірі і на взаємній дружності» [11, с. 156]. Дослідник високо оцінив історизм мислення поета, а також артистичний геній Тараса Шевченка, незважаючи на незавершеність поеми: «Його поема дала те, що мала дати. Вона закінчена. Вона й викінчена з повним артизмом, який тим помітніший, що з'являється в одному з найкращих творів поета

на таких вершинах, вище яких не підніметься і в найкращих пізніших творах його. Цього артизму не відбере поемі і закид у пов'язанні поетичної фікції з історичною особою, у зведенні Івана Підкови в неісторичну дію, адже у творі поетична фікція відзначається всіма рисами історичної ймовірності, хоч і висловлений поетом ідеал є ідеалом майбутності» [11, с. 165].

Шевченкове послання «І мертвим, і живим...» В. Щурат оцінює не надто високо з естетичної сторони. Порівнюючи цей текст із посланням «Гоголю», дослідник віддає перевагу останньому, вважаючи, що «в найбільшій посланні багатство ідей не дозволило Шевченкові сконцентруватися і дати композицію пластично заокруглену, в якій дрібні картини складались би на один повний образ», адже «завдяки можливості сконцентрування мислі, виходить поетична композиція краща, дає пластичнішу картину, одноцільніший настрій [...]». Натомість у посланні «І мертвим, і живим.» «суспільність вирінає у щораз то нових образах, даючи притоку до щораз то нових апостроф [...]. Читач прикінці не в силі огорнути цілості. Ось чому послання до суспільности... виходить поетично слабше від меншого послання Гоголю» [12, с. 34-35].

Дослідження В Щуратом зв'язків творчості Кобзаря зі Святим письмом видаються дуже цікавими. Вихований в дусі християнської релігії, яку Щурат осягнув, вивчаючи джерела та історію церкви, чернечий побут, залюбки засиджуючись у монастирських бібліотеках, перекладаючи Святе письмо українською мовою, дослідник уперше зазначив нову проблему вивчення Шевченкової релігійності.

Порівняльний метод став основою Щуратових досліджень. Учений першим у шевченкознавстві довів досить тривкий зв'язок між глибокою релігійністю Біблії та найбільшими глибинами окремих творів поета, даючи зразки аналізу цілої галереї художніх творів у дослідженні «Святе письмо в Шевченковій поезії», яка викликала певний резонанс. У своїй статті «Шевченко і критики» І. Франко все ж таки безпідставно звинувачує В. Щурата у тенденційності, яка, на думку критика, виявляється у надмірному співставленні Шевченкових творів з релігійними витягами зі Святого письма. З уперед-

женням Франко висловився про недотримання наукового підходу при вивченні зазначеної проблеми Щуратом.

У важких життєвих обставинах Василь Щурат прагнув віднайти душевну рівновагу, часто перечитував Біблію. Досконало пізнавши Святе письмо, він написав чудові релігійні поетичні твори («Зарваниця», «Антоній Печерський», «Св. Андрій на Київських горах», «Слово Іларіона», збірка «Із глибини воззвах») і з погляду релігії вивчав українську літературну спадщину, зокрема творчість Тараса Шевченка. Порівняльна студія «Святе письмо в Шевченковій поезії» залишалася єдиною науковою роботою у цьому напрямку досліджень до 1910 року, поки не вийшла подібна за тематикою праця Г. Костельника «Шевченко з релігійно-етичного становища. Критичний аналіз».

Засвоївши традиції своїх попередників П. Куліша, М. Драгоманова, І. Франка та назвавши Т. Шевченка «поетом-біблійцем», В. Щурат знайшов свій підхід, зумовлений своїм методом, світобаченням та наголосив на значущості Біблії у Шевченковому світі. Біблія, на думку критика, «була джерелом найраніших літературних вражень» [8, с.7]. Елементи церковнослов'янської мови, яку поет так часто використовує у своїх поезіях, є, на переконання В. Щурата, дуже органічними і легко вписуються в його мовну традицію, виглядають природними. Одним із етапів осмислення поетом Біблії В. Щурат вважає школу молодого Т. Шевченка в майстерні Карла Брюллова, період, коли ідеї для своїх художніх проб Т. Шевченко черпав винятково з біблійних сюжетів. А ще читання поетом впродовж усього життя Святого письма, відтак актуалізація біблійних текстів у власних. Цитування, переробки і біблійні ремінісценції в Шевченкових текстах промовисто, на думку критика, засвідчують, «чим було Св. Письмо в кузні думок поета. Вони вказують нам також і на те, в який спосіб вмів Шевченко використувати мотиви Св. Письма – не знижуючись до ролі ремісника, все остаючись на вершинах артизму» [7, с. 14]. Також В. Щурат наголошує на подібності Шевченкової та біблійної філософії, підкреслюючи, що поет робить її своєю власною,

не просто запозичує, а модернізує й апробує, органічно поєднує зі своїм і народним світоглядом. Т. Шевченко, пише критик, «знайшов у біблійних сюжетах не лиш дрібну поетичну орнаментику, не лиш поетичні картини, але і глибокі гадки, які часом обробляв лиш згрубша, але частіше модифікував відповідно до потреб свого часу і народу» [8, с. 61].

Дослідник порівнює поета з біблійним пророком Єремією і цим ще більше підносить Шевченкове слово. Ця промова В. Щурата на одному з вечорів на честь поета у Відні була опублікована повністю в часописі «Руслан». Власне, саме порівняння поета з пророком Єремією стало предметом критики з боку І. Франка, який вважав, що немає підстав для такого порівняння, адже Єремія належить до часу загибелі юдейської держави і є символом песимізму: «Се голоситель непопулярних думок, віщун руїни й кари, вислів безвихідного положення народу, засудженого на загибель. Він чує і клене сам себе й свою долю, але не може говорити інакше. Його ненавидять, лають, висміюють іб'ють...» [2, с. 187]. Натомість Т. Шевченко асоціюється в свідомості українського народу з національним відродженням. «Яке ж тут порівняння з Шевченком, віщуном і діячем народного відродження та братолюбія?» [2, с. 187], – запитував І. Франко. Думки та висновки В. Щурата про значний вплив Біблії на Т. Шевченка критик також вважав неправильними, «занадто пересоленими»: «Ми не будемо заперечувати, – писав І. Франко в статті «Шевченко і критики», – що Шевченко знав Святе письмо і що подекуди ним користався, але щоб його вплив відбився на поетові так, як сього хоче д-р В. Щурат, на те не можемо згодитися, і цілий другий розділ його праці, в яким він збирає звістки про лектуру Святого письма Шевченком, вважаємо занадто пересоленим» [3, с. 240]. І далі: «Виказувати, отже, що Святе письмо мало вплив на Шевченка вже від наймолодших літ, вважаємо щонайменше науковим ризиком» [3, с. 241].

У порівняльній студії «Святе письмо в Шевченковій поезії» В. Щурат підкреслив глибоку засадничу християнську релігійність та моральність Шевченка. Свої висновки В. Щу-

рат обґрунтовує, детально порівнюючи Шевченків текст із біблійним (інколи рядки з Біблії займають в тексті критика цілі сторінки). Вчений, доводячи зв'язок між Біблією і християнською мораллю у творах Шевченка, намагався розкрити душевні настрої і переживання поета, що й дозволяє, на думку Щурата, своє розуміння релігії на один рівень з повсякденним людським життям. Поетова релігія, за словами дослідника, базується на принципах євангельської любові зі Святого письма і мала призупинити «гіркі» суспільні вади: ненависть, помсту, гордість та захланність – все, що позбавляє людину чистосердечності. Тарас Шевченко, вказував В. Щурат, своїм пророчим словом у своїх творах висвітлив найвищу ідею культурного начала, що повинна запанувати в Україні.

У Василя Щурата було своє бачення й у розумінні мінливості феномена Тараса Шевченка. Поет як «геній людської думки – це творець цілого світу ідей», і з «його світу ідей ми споживаємо те, що під хвилю пожадане, ... не одно вже зауважувалось, не одно засвоювалось – згідно з потребою часу й по змозі. Був час, ... коли в нас із його світу ідей виносилося тільки те, що найпринадніше; ми, як діти, запопавши зільник, зривали в нього найяркіші квіти: гетьманські булави й червоні жупани» [4, арк. 1]. Кожна доба мала свого Шевченка, і кожне покоління розуміло Т. Шевченка по-особливому, висловлюючи своє осмислення та породжуючи таким чином нове розуміння його поезії.

Шевченкознавчі студії В. Щурата виконані в дусі культурно-історичної школи. Критик часто вдається до компаративних підходів, порівнює Шевченкові тексти з текстами інших письменників, відшукує паралелі й збіги, подекуди явні й очевидні, та нерідко й безпідставні.

Висновки. В історії українського шевченкознавства В. Щурат займає цілком своєрідне місце. Часовий проміжок у ціле століття відділяє його розвідки від сучасного літературознавства, та його дослідження і сьогодні зберігають наукову актуальність. Засвоївши традиції своїх попередників П. Куліша, М. Драгоманова, І. Франка, дослідник знайшов свій підхід, зумовлений своїм методом, світобаченням.

У цьому підході виявилися уміння побачити основні риси творчості Т. Шевченка.

Величезна і цінна шевченкіана В. Щурата залишається незібраною і маловивченою дотепер, залежуючись у архівному фонді дослідника в Науковій бібліотеці імені Василя Стефаника у Львові або розпорошена по часописах кінця XIX – початку XX століття. Варто було б його шевченкознавці дослідження видати осібною книжкою. Єдиним виданням літературно-критичних праць В. Щурата є видання 1963 року за редакцією Степана Щурата (літературознавця, доктора філологічних наук, сина В. Щурата).

Список використаної літератури

1. Струтинський М. В. Щурат – дослідник української літератури // Час. 1931. Ч. 76. С. 2.
2. Франко І. Шевченко і Єремія // Франко І. Зібрання творів : у 50-ти т. АН УРСР. Ін-т л-ри; редкол.: Є. Кирилюк (голов. ред.) та ін. Київ: Наукова думка, 1982. Т. 35. С. 185–188.
3. Франко І. Шевченко і критики // Франко І. Зібрання творів : у 50-ти т. АН УРСР. Ін-т л-ри; редкол.: Є. Кирилюк (голов. ред.) та ін. Київ: Наукова думка, 1982. Т. 35. С. 234–237.
4. Щурат В. Наш Шевченко // Львівська наукова бібліотека ім. Василя Стефаника НАН України. Відділ рукописів. Ф. 206. № 329. 4 арк.
5. Щурат В. Варшавський учитель Шевченка Літературні начерки. Львів, 1913. С. 104–105.
6. Щурат В. Шевченко і поляки. Основи взаємних зв'язків Записки НТШ. Львів: Накладом Т-ва імені Шевченка, 1917. Т. 119–120. С. 217–348.
7. Щурат В. Перша оцінка Шевченка в Галичині З життя і творчості Т. Шевченка. Львів, 1914. С. 28–32.
8. Щурат В. Святе письмо в Шевченковій поезії. Львів: Видав. Михайло Петрицький, 1904. 67 с.
9. Щурат В. Шевченко про Галичину в 1846 р. Вибрані праці з історії літератури / упорядкув., вступ. стаття, прим. та коментарі С. Щурата. Київ, 1963. С. 200–203.
10. Щурат В. Шевченкова поема надії. У Бога за плечима лежала сокира. Львів, 1925. 22 с.
11. Щурат В. Шевченків «Іван Підкова» Вибрані праці з історії літератури / упорядкув., вступ. стаття, прим. та коментарі С. Щурата. Київ, 1963. С. 156–165.
12. Щурат В. Шевченкове послання Гоголю Літературні начерки. Львів, 1913. С. 34–35.

Summary. *Laschik N., Balanyuk V. Shevchenkiana at Literature-critical to the box of Vasil Shchurata.* The overall review of Vasyl Shchurat's works, about Taras Shevchenko's creativity is given in the article. The interpretation of the separate articles of the researcher is given; the division of the articles into the thematic cycles is proposed. The considered grounded works by V. Shchurat are devoted to the problems: «Shevchenko and Poles», «Shevchenko and Halychyna», biographical Shevchenko's studies and others. It gives an opportunity to see the phenomenon of T. Shevchenko, to actualize some little known and creativity of the Kobzar, that respectively will broaden the horizons of understanding the poet's phenomenon in the national literary studies; will continue the actuality of Shevchenko's word.

Key words: *Taras Shevchenko, Vasyl Shchurat, Shevchenko's knowledge, perception, the Bible, ukrainian-polish relationships*

Одержано редакцією – 10.04.2019 р.
Прийнято до публікації – 13.05.2019 р.

Людмила РОМАЩЕНКО

КОСТЯНТИН ПАУСТОВСЬКИЙ І ТАРАС ШЕВЧЕНКО: ТОЧКИ ДОТИКУ

У статті аналізується повість К. Паустовського «Тарас Шевченко» в контексті проблеми «Т. Шевченко і російська культура». Досліджуються фактори (перш за все біографічний), що порушили в Костянтина Георгійовича інтерес до особистості українського генія. У повісті виділені кілька сюжетних ліній: сирітське дитинство Тараса, перебування разом з паном у Вільно, Варшаві, Петербурзі, формування як художника і поета, заслання і останні роки життя. Основні віхи біографії Кобзаря переплітаються з автобіографічними моментами з